

Omaishoidon tuen kehittämissuunnitelmat ja kehittämiseen liittyvät haasteet

Ville Ylitalo
Sosiaalityön käytäntötutkimus
Sosiaalityö
Helsingin yliopisto
Tammikuu 2024

TUTKIMUKSEN KONTEKSTI

Toteutin kirjallisuuskatsauksen yhteistyössä Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen vammaispalveluiden kanssa. Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa omaishoidon tuen kehittämistä ja tilannetta tarkastelemalla lähinnä eri valtiollisten toimijoiden raportteja ja selvityksiä omaishoidon tuesta viime vuosilta. Hyvinvointialueet ovat vuoden 2023 alussa ottaneet vastuulleen omaishoidon tuen myöntämisen. Omaishoidon tuen kehittäminen edellyttää tilannekartoitusta tilanteesta, joka vallitsi ennen sote-uudistusta ja aiempien kehityssuunnitelmien arviointia.

TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa omaishoidon tuesta sellaista tietoa, jota voi hyödyntää omaishoidon tuen kehittämisessä ja suunnittelussa. Olennaisia kysymyksiä olivat, kuinka hyvin olemassa oleva tieto soveltuu toiminnan kehittämiseen ja missä määrin omaishoidon tuen kehittäminen on perustunut luotettavaan tietoon. Lisäksi tutkimuksella oli tarkoitus löytää omaishoidon tukeen liittyviä kehityskohteita ja selvittää sitä, missä määrin omaishoidon tuki käytännössä toteutuu sellaisena kokonaisuutena kuin se on kirjattu lakiin omaishoidon tuesta.

AINEISTO JA ANALYYSI

Aineisto koostuu pääasiassa viranomaisten ja valtiollisten toimijoiden, kuten THL:n, STM:n raporteista. Analyysimenetelmänä on kirjallisuuskatsaus, jonka tavoitteena on rakentaa kokonaiskuvaa tilanteesta viranomaisnäkökulmasta ja sen jälkeen tarkastella kriittisesti sitä, miten omaishoidon tukea ja sen kehitystarpeita on perusteltu aineistossa. Lisäksi pyrin

hahmottamaan omaishoidon tuen olennaisimpia kehityskohteita.

TULOKSET

Havaitsin kirjallisuuskatsausta tehdessäni, että omaishoidon tukea perustellaan usein pääasiassa sen tuottamalla kustannussäästöillä (Shemeikka ym, 2017, 40). Kustannussäästöt eivät kuitenkaan tarkemmassa tarkastelussa olleet kovin vakuuttavasti perusteltuja tutkimusnäytöllä. Raporteissa todettiin, että taloudellisia vaikutuksia on vaikeaa arvioida puuttuvan tiedon vuoksi (Noro, 2019, 31). Omaishoidon tuki siirtää kustannusten painopistettä julkiselta taloudelta yksityishenkilöille. Jos omaishoidon kustannuksiin lasketaan mukaan omaishoitajan tekemä työ, omaishoidon tuen kannattavuus suhteessa muihin hoitomuotoihin heikkenee.

Omaishoidon tukeen liittyvissä palveluissa on alikäyttöä. Esimerkiksi omaishoitajan vapaita hyödyntää vain puolet niihin oikeutetuista sopimusomaishoitajista (Noro, 2019, 29).

IDEAT KEHITTÄMISEEN

Omaishoito on hyvinvointialueiden määrärahasidonnainen ja harkinnanvarainen tukimuoto. Koska eri hyvinvointialueilla kriteerit omaishoidon tuen myöntämiseen vaihtelevat, tukea tarvitsevat ovat eriarvoisessa asemassa riippuen asuinpaikastaan. THL ehdottaakin omaishoidon tuelle laadittavaksi kansalliset myöntämiskriteerit (Kehusmaa ym., 2022, 5). Myös omaishoidon tuen muuttaminen subjektiiviseksi oikeudeksi voisi vahvistaa yhdenvertaisuutta.

Omaishoidon tukeen liittyvät omaishoidon vapaat ovat alikäytetty palvelu. Vapaiden alikäyttöön pitäisi puuttua tehokkaammin esimerkiksi kehittämällä vapaiden

toteutusta sellaiseksi, että mahdollisimman monella omaishoitajalla olisi mahdollisuus niitä käyttää. Palvelutarpeen arvioissa tulisi huomioida paremmin, että asiakkaat ymmärtävät omaishoidon tuen kokonaisuuden eikä keskittyä vain siihen, mihin omaishoidon tuen palkkioluokkaan asiakkaat ovat oikeutettuja. Omaishoidon tuen käyttäjillä tulee olla tiedossa, mihin palveluihin he ovat oikeutettuja.

Omaishoidon tuki ei ole nykymuodossaan kaikille omaishoitajille yhtä sopiva palvelu. Eläkkeellä olevat omaishoitajat, joita on suurin ja kasvava osa kaikista omaishoitajista, ovat keskimääräistä eläkeläistä paremmassa taloudellisessa asemassa, mutta työikäiset omaishoitajat ovat muita samanikäisiä heikommassa asemassa. Omaishoidon tuen ehtona voi olla työssäkäynnin vähentäminen tai lopettaminen, joka on omaishoitajan perusoikeuksia loukkaavaa (Kehusmaa ym., 2022, 9). Omaishoidon ja työssäkäynnin yhdistämistä tulisi kehittää.

LÄHTEET

Kehusmaa, S., Ilmarinen, K., Jokinen, S & Kauppinen, S. (2022). Omaishoidon tuen kansalliset myöntämisperusteet : THL:n ehdotus. Työpaperi 43/2022. Haettu osoitteesta: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-927-6>

Noro, Anja (toim). (2019). Omais- ja perhehoidon kehitys vuosina 2015–2018 : Päätelmät ja suositukset jatkotoimenpiteiksi. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 61/2018. Haettu osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4022-2>

Shemeikka, R., Buchert, U., Pitkänen, S., Pehkonen-Elmi, T. & Kettunen, A. (2017). Omaishoitajien tarvitsemat tukitoimet tehtävässä selviytymiseen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 37/2017.